

Міністерство освіти і науки України Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника навчально-науковий
юридичний інститут

Кафедра конституційного, міжнародного та адміністративного права

РОЗВАДОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

методичні вказівки для семінарських (практичних) занять студентів денної
форми навчання (спеціальність «081 Право »)

УДК 342.536.1

Р 64

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради Юридичного інституту арпатського національного університету ім. В. Стефаника (протокол №1 від 25.08.25 р.)

Рецензенти:

Сворак С. Д. доктор юридичних наук, професор, кафедри навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету ім. В. Стефаника.

Кернякевич-Танасійчук Ю. В., доктор юридичних наук, професор кафедри судочинства навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету ім. В. Стефаника.

Розвадовський В. І. Конституційне право України. Методичні вказівки для семінарських (практичних) занять студентів денної форми навчання (спеціальність 081 «Право») Володимир Іванович Розвадовський. – Івано-Франківськ: юнавчально-науковий юридичний інститут Карпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2025 – 65 с.

Методичні вказівки розроблені на основі навчального плану навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету ім. В. Стефаника і призначені для підготовки студентів до семінарських (практичних) занять із дисципліни «Конституційне право України», здачі екзаменів, У методичних вказівках викладені завдання до семінарських і практичних занять з дисципліни «Конституційне право України», які включають короткі методичні рекомендації, що полегшать підготовку до занять, переліки питань, які виносяться на обговорення на заняттях, практичних завдань; теми та переліки контрольних запитань до них, які виносяться на самостійне вивчення студентів і будуть включені в питання поточного контролю. По більшій частині тем семінарських занять запропоновані кросворди, задачі, реферати, про що студенти доповідають під кінець кожного заняття. До кожної теми поданий перелік літератури, до якого включена монографічна література та інші наукові джерела по темі, а також перелік нормативно-правових актів.

Методичні вказівки призначені для студентів юридичних вузів.

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка	4
2. Тематика семінарських та практичних занять.....	9
Тема. Теоретичні основи організації та здійснення державної влади.....	9
Тема. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України.....	12
Тема. Конституційно-правовий статус Голови Верховної Ради України.....	18
Тема. Спеціалізовані органи парламентського контролю.....	21
Тема. Правовий статус народного депутата України.....	27
Тема. Конституційно-правовий статус Президента України.....	32
Тема. Органи виконавчої влади в Україні.....	36
Тема. Конституційний суд України.....	41
Тема. Конституційно-правові основи судової влади в Україні.....	43
Тема. Прокуратура України.....	46
Тема. Територіальний устрій України.....	49
Тема. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні.....	53
Тема. Основи національної безпеки і оборони України.....	58

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.

Після конституційних реформ в правовій системі України підвищується роль конституційного права. Тому вивчення та засвоєння дисципліни «Конституційне право України» є не від'ємною складовою частиною підготовки майбутніх правознавців. Таке положення впливає з того, що предмет конституційне право України є провідною фундаментальною галуззю в системі національного права України. Ця провідна роль визначається насамперед тим, що Конституція України має найвищу юридичну силу і всі закони та піднормативні акти приймаються на основі Конституції України й повинні відповідати їй. Беззаперечним є той факт, що норми Конституції України є нормами прямої дії. А тому звернення до судових інстанцій за захистом конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Відповідно в цьому відношенні конституційне право України, як навчальний курс є вихідною дисципліною щодо вивчення інших галузей національного права України.

Навчальна дисципліна передбачає опанування певним інструментарієм науки конституційного права України, вивчення конкретних державних інститутів та систем права, розкриття основних закономірностей процесу державно-правового розвитку.

Варто відмітити, що особлива увага звертається на вивчення основних засад конституційного ладу України, конституційно-правового статусу людини і громадянина, а також конституційно-правових основ організації та здійснення державної влади і органів місцевого самоврядування в Україні.

Навчальна дисципліна конституційного права України передбачає модульно-рейтингове навчання. Ця технологія дає змогу сконцентрувати пізнавальну, розвиваючу діяльність студента на певних логічно завершених

частинах теоретичних знань і практичних умінь, з урахуванням більшої кількості чинників визначати рівень його успішності.

Відповідно до навчального плану юридичного інституту дисципліна «Конституційне право України» включає лекції, семінарські заняття та самостійну роботу студентів.

Семінарські заняття є однією із найважливіших форм навчально-виховної роботи вони дають можливість студентам значно розширити і поглибити опанування цієї дисципліни шляхом опрацювання додаткової літератури та законодавчих нормативно-правових актів. Отже, семінарські заняття проводяться з метою сприяння ефективному засвоєнню студентами курсу конституційного права України, виробці у студентів вміння користуватися спеціальною юридичною літературою, законами та іншими нормативно-правовими актами, вироблення навичок аналітичного підходу до прийняття рішень з конкретних правових ситуацій, здійснення контролю за рівнем знань студентів.

Дані методичні вказівки покликані допомогти студентам в процесі вивчення дисципліни конституційне право України. В них включена тематика та зміст семінарських і практичних занять, теми самостійних завдань, сформульована анотація, методичні поради до її вивчення, які коротко визначають зміст теми, націлюють на вибір правильного підходу до аналізу теми, акцентують на проблемних моментах, вказують на вироблення схеми підготовки питань. Окрім того, до тем семінарських завдань подається перелік основної, ознайомлення з якою забезпечить глибший теоретичний аналіз відповідних питань, а також вичерпний перелік нормативно-правових актів, які служать законодавчою основою регулювання даного виду відносин.

На семінарські заняття виносяться основні питання програмних тем навчального курсу. В ході підготовки до семінару студент повинен ознайомитися з планом семінарського заняття, прочитати конспект лекцій з теми семінару та відповідні розділи підручника, ознайомитись з рекомендованою літературою, опрацювати відповідний нормативно-

правовий матеріал, який бажано законспектувати. Якщо планом семінарського заняття передбачено виконання практичного завдання, його обов'язково потрібно виконати письмово в зошиті з посиланням на конкретні статті відповідних законодавчих актів України. Питання курсу конституційне право України, які не виносяться на семінарські заняття, вивчаються студентами самостійно.

При підготовці до чергового семінарського заняття, студенту потрібно скласти детальний план виступу, яким можна користуватися під час виступу. Під час виступу дуже важливо вміти посилатися на відповідні статті Конституції України, закони спираючись на теоретичні положення з теорії і практики конституціоналізму, організації і функціонування державної влади, місцевого самоврядування на існуючу практику забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні, аналіз фактів, що характеризують конституційно-правові відносини в українській державі в цілому, а також в конкретних регіонах, областях, районах, містах, селах, робити узагальнення, висновки, вміти критично відноситись до положень, які даються в спеціальній та додатковій літературі.

Обговорення питань на семінарському занятті ведеться у формі вільної дискусії, тому кожен студент повинен уважно слухати доповіді і виступи всіх учасників семінару та зреалізувати право виступити з доповненням, або виправленням відповідей попередніх виступаючих – доповідачів.

За дорученням керівника семінару студентам можуть доручатись додаткові завдання у формі рефератів, а чи виконання самостійних завдань з тем які не були предметом розгляду на семінарах. У даному випадку форма контролю за виконанням таких завдань визначається керівником семінару.

Якщо студент не підготувався до семінару, або пропустив його, такий студент повинен відпрацювати пропущену тему у викладача, який веде семінарські заняття, або у викладача, який читає лекції з цього курсу.

Варто звернути увагу на те, що дотримання викладених вище методичних рекомендацій сприятиме набуттю ґрунтовних знань з провідної галузі

права «Конституційне право України», розширенню правового світогляду студентів, підвищенню їх професійного рівня.

У результаті проведення семінарських занять студенти повинні:

1) знати:

поняття і предмет галузі конституційного права;

- місце та роль конституційного права всистемі права України;
- методи Конституційного права України;
- історію конституційного розвитку України;
- основні етапи та напрямки новітньої конституційної реформи в Україні;
- Конституційне закріплення форми Української держави;
- поняття Конституційно-правової норми;
- поняття Конституційно-правових відносин;
- систему нормативних джерел галузі конституційного права України;
- систему галузі конституційного права;
- визначення конституції та її сутність;
- поняття конституційного ладу;
- структуру політичної системи України;
- статус української мови як державної мови;
- основи правового статусу людини і громадянина;
- конституційні права, свободи людини і громадянина;
- конституційні обов'язки людини і громадянина;
- інститути та форми демократії;
- конституційну систему органів державної влади України
- поняття територіального устрою держави.

2) вміти:

- аналізувати державно-правові явища і процеси, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між ними, виявляти їх тенденції, шляхи розвитку;
- правильно викладати свої думки про складні юридичні явища;
- виявляти тенденції розвитку держави і права в Україні;
- вірно застосовувати норми та принципи Конституційного права при виконанні службових обов'язків;

- використовувати набуті знання у своїй практичній діяльності;
- правильно формулювати юридичні поняття і категорії;
- приймаючи участь у процесі поширення правових знань серед населення формувати у громадян повагу до права і закону.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ.

Тема: Теоретичні основи організації та здійснення державної влади.

Державна влада є однією з визначальних ознак держави як специфічної форми організації суспільства. Реалізація державної влади означає її матеріалізацію, тобто перетворення з реальної здатності впливати на суспільні відносини на власне «вплив», втілення цілей державно-владної діяльності в конкретні суспільні відносини. Від імені народу, як єдиного джерела державної влади, цей вплив здійснюється відповідними державними органами у визначених Конституцією та законами організаційно-правових формах, з використанням притаманних саме ним методів такого впливу.

Спочатку потрібно визначити поняття державної влади в Україні. Охарактеризувати такі структурні елементи державної влади, як суб'єкти влади, об'єкти влади, самі владні відносини. Розкрити зміст форм, методів та способів державно-владної діяльності. Класифікувати органи державної влади на певні групи (за функцією, за способом утворення, за територією поширення державно-владних повноважень, за характером компетенції).

Особливу увагу слід привернути щодо принципів організації і діяльності державних органів. (принцип народовладдя, принцип державного суверенітету, принцип поділу державної влади, принцип унітаризму, принцип гуманізму, принцип законності. Принцип позапартійності, принцип гласності, принцип ієрархічності).

При вивченні питання системи органів державної влади слід означити визначальне місце всистемі органів державної влади України це парламент, а потім органи виконавчої та судової влади. Потрібно пам'ятати, що особливе місце в системі органів державної влади посідає інститут глави держави - Президент України. Специфічне місце в системі органів

державної влади належить: Рахунковій палаті, Уповноваженому ВРУ з прав людини, Вищій раді юстиції.

Семінарське заняття № 1 (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Поняття влади та ознаки влади.
2. Поняття державного органу України і його конституційний статус.
3. Ознаки державної влади.
4. Критерії класифікації органів державної влади.
5. Принципи організації і діяльності державних органів.
6. Ознаки та система органів державної влади.
7. Основні правові форми та методи реалізації державної влади.

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення поняття «державний орган» і назвіть його конституційно-правові ознаки.
2. На яких конституційно-правових принципах базується організація і діяльність органів державної влади?
3. Якою є система органів державної влади в Україні?

Практичне завдання: Підготувати презентацію по даній темі семінару.

Список рекомендованих джерел;

1. Конституція України від 28.06.1996 р.(зі змінами після рішення Конституційного суду України від 30.09.2010 року № 20 –рп)// Відомості Верховної Ради України – 1996. - № 30.
2. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року (№ 20 – рп) у справі щодо конституційності Закону України "Про внесення

- змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року // Офіційний вісник України -2010. - № 77. С. 7.
3. Тихомиров Ю. А. Власть в обществе: единство и разделение // Советское государство и право. – 1990. - № 2. – с. 38.
  4. Чушенко В. Історичні традиції і форма правління сучасної України / Драгоманивський збірник.-Л.. 1996.
  5. Робінович П. М. Державна влада, //Юридична енциклопедія: в 6 т. – К., 1999. – т. 2. – с. 85
  6. Скрипнюк В. Політико-правові принципи організації та функціонування державної влади в Україні // Право України. – 2002. № 5. – с. 3.
  7. Шаповал В. Феномен державного органу (органу держави) або органу державної влади: теоретико-правовий і концептуальний аспект // Право України. – 2003. - № 8. – с. 25-29
  8. Сиренко В. Интересы и власть. – К., 2006. – с. 165- 169.
  9. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України, навч. пос. – К.: ТОВ «КНТ», 2011
  - 10.Шукліна Н. Г., Совгиря О. В. Конституційне право України. Навчальний посібник.. – К. Юрінком Інтер. 2012. 533 с.
  - 11.Майданник О. О. Конституційне право України. Навчальний посібник, К. 2012 – 167с
  - 12.Шаптала Н. К. Задорожня Г. В. Конституційне право України. К. 2012- 472с
  13. Тетарчук І.В. Конституційне право України. Навчальний посібник. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 218с
  - 14.Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Нпвчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
  - 15.Совгиря О. В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. пос.]/ О.В. Совгиря, Н. Г. Шукліна. –К.: Юрінком Інтер, 2019. – 556с.

16. Конституційне право України: підручник / [Т.М.Слінько, Л.І.Летнянчин, Ф.В.Веніславський та інші]; за заг. Ред. Т.М.Слінько.- Харків; Право, 2020.- 592 с.

17.

Додаткова література.

1. Шаповал В. Конституційний механізм державної влади в незалежній Україні: політико-правові проблеми організації виконавчої влади
2. //Право України. - 1997.-№ 1.-С-44-52.
3. Журавський В.С., Серьогін В.О., Ярмиш О.М. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: підручник для студентів вищих навчальних закладів.- К: Концерн „Видавничий дім „Ін Юре“, 2003 - 672 .
4. Борденюк В. Верховна Рада України і представницькі органи місцевого самоврядування в механізмі держави // Вісник Конституційного Суду України.-2005.-№ 1.-С. 58-69.

Тема 2: Конституційно-правовий статус Верховної Ради України.

Відповідно до ст. 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Це є свідченням того, що жоден інший орган державної влади не уповноважений приймати закони, які виражають волю українського народу.

Вивчаючи дану тему традиційно слід розпочати з визначення поняття парламенту як представницького і законодавчого органу держави. Студентам потрібно вивчити історичні етапи становлення парламентаризму в Україні.

Необхідно охарактеризувати правовий статус Верховної Ради України, як єдиного органу законодавчої влади в Україні. Конституційний склад і структуру Верховної Ради України. Формування органів ВРУ. Організація роботи ВРУ.

Особливої уваги потребує вивчення функцій та форм роботи ВРУ, законодавчого процесу і його стадій. Розгляд Верховною Радою України питань заспеціальними процедурами.

Окремого аналізу також вимагає правовий статус погоджувальної ради, комітетів, комісій, уповноваженого ВРУ з прав людини та апарату Верховної Ради України.

Необхідним є аналіз нормативних актів, які приймає законодавчий орган України.

Семінарське заняття № 2. (2 години).

Питання для обговорення.

1. Поняття, конституційна природа та ознаки парламенту України.
2. Конституційні основи порядку формування та припинення діяльності Верховної Ради України.
3. Правовий статус комітетів ВРУ.
4. Правовий статус погоджувальної ради ВРУ.
5. Правовий статус тимчасових комісій ВРУ.
6. Правовий статус апарату ВРУ.
7. Функції та повноваження парламенту України.
8. Основні форми роботи Верховної Ради України.
9. Законодавчий процес.
10. Ознаки парламентаризму як запорука українського конституціоналізму
10. Юридична природа актів прийнятих ВРУ.

Контрольні запитання:

1. Назвіть функції парламенту України.
2. В чому суть представницької функції Верховної Ради України?
3. Які повноваження Голови Верховної Ради України?
4. Назвіть органи Верховної Ради України.
5. Назвіть акти, що приймає парламент України.
6. У яких випадках можуть скликатися позачергові і надзвичайні сесії парламенту України?

7. Назвіть суб'єктів законодавчої ініціативи.
8. Після яких обов'язкових дій закон набирає чинності?
9. Назвіть суб'єктів, що можуть здійснювати парламентський контроль.
10. Чи можна стверджувати про існування парламентаризму в Україні?

Практичне завдання.

Рішенням Конституційного Суду України від 30.09.2010 року № 20-рп конституційну реформу від 08.12. 2004 року визнано не конституційною.

Проаналізуйте й запишіть коротке резюме щодо повноваження Верховної Ради України з 08.12.2004 р. до 30.09.2010 р. та з 30.09.2010 року по даний час.

Список рекомендованих джерел;

1. Конституція України від 28.06.1996 р.(зі змінами після рішення Конституційного суду України від 30.09.2010 року № 20 –рп)// Відомості Верховної Ради України – 1996. - № 30.
2. Закон України. Про внесення змін до Конституції України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2005, N 2, ст.44.
3. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року (№ 20 – рп) у справі щодо конституційності Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року // Офіційний вісник України -2010. - № 77. С. 7.
4. Закон України "Про вибори народних депутатів України" // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2012. - № 10-11. - ст.73
5. Закон України «Про регламент ВРУ» від 10 лютого 2010 року.
6. ЗУ «Про статус народного депутата України» в редакції від 22.03.2001 р., зі змінами// Відомості ВРУ. 2001 №42.
7. ЗУ « Про Рахункому палату» від 02.07.2015 р. // Відомості ВРУ.2015.№36 ст. 360.

8. Бакумов О.С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: автореф. Дис.. на здобуття наук. Ступеня канд.. юрид. наук:12.00.02. Харків,2012.
9. Деревянко С.М. Референдум як демократичний політичний інститут: світовий досвід і Україна: автореф.дис. на здобуття наук. Ступеня д-ра політ.наук: 23.00.02.Київ, 2012.
- 10.Кривенко Л.Т. Необхідно модернізувати конституційне визначення Верховної Ради України // Вісник Академії правових наук України, № 4(35).- Харків, 2003. - С. 37-51.
- 11.Логачова В.В. Конституційно-правові засади громадського контролю в проведенні виборів та референдумів в Україні: автореф. Дис.. на здобуття наук. Ступеня канд.. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2016.
- 12.Майданик О. Поняття і сутність парламентського контролю // Право України, - 2004. - № 10. - С. 12-25
- 13.Мироненко В.П. Політико-правові засади формування і діяльності парламентської коаліції: зарубіжний досвід і Україна: автореф. Дис.. на здобуття наук. Ступеня канд.. політ.наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Київ, 2016..
14. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про аналіз окремих аспектів застосування ст.3 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року» від 22.05.2015 р. №8
15. Розум І.О. Провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій та комісій з референдуму: автореф. Дис.. на здобуття наук. Ступеня канд.. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014.
- 16.Рябченко Т.О. Референдум як форма безпосередньої правотворчості українського народу (теоретичні аспекти) : автореф. Дис.. на здобуття наук. Ступеня канд.. юрид.наук:12.00.01.Київ, 2015.
- 17.Шаповал В.М. Парламентаризм і законодавчий процес в Україні: Навч.посіб. - К.:УАДУ, 2000.- 216 с.

18. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України, навч. пос. – К.: ТОВ «КНТ», 2011
19. Шукліна Н. Г., Совгіря О. В. Конституційне право України. Навчальний посібник.. – К. Юрінком Інтер. 2012. 533 с.
20. Майданник О. О. Конституційне право України. Навчальний посібник, К. 2012 – 167с
21. Шаптала Н. К. Задорожня Г. В. Конституційне право України. К. 2012- 472с
22. Тетарчук І.В. Конституційне право України. Навчальний посібник. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 218с
23. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
24. Совгіря О. В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. пос.] / О.В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. –К.: Юрінком Інтер, 2019. – 556с.
25. Янчук А.О. Безпосереднє здійснення влади народом в Україні (конституційно-правовий аналіз). Кам'янець-Подільський: Рута, 2014.
26. Совгіря О. В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. пос.] / О.В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. –К.: Юрінком Інтер, 2019. – 556с.
27. Конституційне право України: підручник / [Т.М.Слінько, Л.І.Летнянчин, Ф.В.Веніславський та інші]; за заг. Ред. Т.М.Слінько.- Харків; Право, 2020.- 592 с.

Додаткова література:

1. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституції України (справа щодо повноважності Верховної Ради України) - В кн.: Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997-2001. Кн. 4 / Відповід. редакт. канд..юрид.наук. П.Є.Євграфов. - К.:Юрінком Інтер, 2004.- С.52-60.

2. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України „Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України" (справа про утворення фракцій у Верховній Раді України) - В кн.: Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997-2001. Кн. 1 / Відповід. редакт. канд..юрид.наук. П.Є.Євграфов. - К.:Юрінком Інтер, 2001.- С.319-325.
3. Тененбаум А. Статус Уповноваженого Верховної Ради України з права людини і прогаліни в Законі // Право України, - 1999. - № 2. - С.101-
4. Плющ І. Доктрина і практика українського парламентаризму: „на ґрунті історичного прецеденту" // Право України, - 2001. - № 10. - С.3
5. Кривенко Л. Конституційна модель Верховної Ради. Повернення до майбутнього // Віче. - 2002.- № 10.- С.17-23.
6. Журавський В.С. Становлення та розвиток українського парламентаризму (теоретичні та організаційно-правові проблеми) - К.:Парламентське видавництво, 2002.- 344 с.
7. Копиленко О., Мурашин Г. Деякі методологічні аспекти наукового забезпечення законодавчого процесу // Вісник Академії правових наук України. - Харків, 2003.- № 2(23)- 3(33).- С.132-142.
8. Барабаш Ю.Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект). Монографія. Харків, 2004.- 192 с.

Тема:Конституційно-правовий статус Голови Верховної Ради України.

Вивчення цієї теми потрібно розпочати з теоретичних та історичних засад становлення правового статусу Голови Верховної Ради України. З'ясувати особливості становлення сучасного Голови Верховної Ради України..

Використовуючи наукову літературу порівняйте характеристика статусів спікерів Європейських держав та Голови Верховної Ради України. Також

слід засвоїти правове регулювання процедури обрання Голови Верховної Ради України. Ознайомитись із загальною характеристикою системи повноважень Голови Верховної Ради України. Особливості реалізації сесійних та поза сесійних повноважень Головою Верховної Ради України.

Актуальним залишається питання правовідносини Голови Верховної Ради з Главою держави, Прем'єр - міністром України, судовими органами влади. Механізм реалізації повноважень Голови Верховної Ради України у відносинах з іншими органами публічної влади.

Сформуйте власне бачення ролі Голови Верховної Ради України у реалізації адміністративно-територіальної реформи в країні.

Припинення повноважень Голови Верховної Ради України.

Семінарське заняття № 3 (2 год)

Питання для обговорення.

1. Охарактеризуйте механізм внесення кандидатур на посаду Голови Верховної Ради України (перше організаційне засідання ВРУ).
2. Процедура обрання Голови Верховної Ради України.
3. Повноваження Голови Верховної Ради України.
4. Розгляд питання про відкликання Голови Верховної Ради України.
5. Повноваження Голови Верховної Ради України щодо направлення законів ВРУ на підпис Президенту України.(ст. ст. 130; 131 ЗУ «Про Регламент ВРУ»)
6. Особливості реалізації позасесійних повноважень Голови Верховної Ради України у відносинах з народними депутатами та апаратом ВРУ
7. Особливості реалізації позасесійних повноважень Голови Верховної Ради України у відносинах з Президентом України.
8. Особливості реалізації позасесійних повноважень Голови Верховної Ради України у відносинах з Урядом

9. Особливості реалізації позасесійних повноважень Голови Верховної Ради України у відносинах з іншими органами публічної влади України.

Теми для дискусій.

1. Чи може Голова Верховної Ради України задовільнити подання Генерального прокурора України щодо надання згоди на притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності?
2. Наведіть приклади контрольних функцій Голови Верховної Ради України.
3. Реалізація повноважень Голови Верховної Ради України у відносинах з судовою гілкою влади.
4. Реалізація повноважень Голови Верховної Ради України у відносинах з Верховною Радою Крим.

Практичне завдання.

1. Назвіть та охарактеризуйте повноваження які втратив Голова Верховної Ради України після конституційної реформи за рішенням Конституційного суду України від 30 вересня 2010 року.
2. Назвіть та охарактеризуйте повноваження які набув Голова Верховної Ради України після конституційної реформи від 21 лютого 2014 року.

Список рекомендованих джерел;

1. Конституція України від 28.06.1996 р.(зі змінами після рішення Конституційного суду України від 30.09.2010 року № 20 –рп)// Відомості Верховної Ради України – 1996. - № 30.
2. Закон України. Про внесення змін до Конституції України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2005, N 2, ст.44.

3. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року (№ 20 – рп) у справі щодо конституційності Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року // Офіційний вісник України -2010. - № 77. С. 7.
4. Закон України «Про регламент ВРУ» від 10 лютого 2010 року, із змінами станом на 16.10.2012 року.
5. Майданик О. Поняття і сутність парламентського контролю // Право України, - 2004. - № 10. - С. 12-25.
6. Барабаш Ю. Г. Питання правового статусу голови парламенту (за законодавством європейських країн) // Форум права. – 2006.- № 2. – с. 22-28 // <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-2/06bjgzec.pdf>
7. Розвадовський В. І. Правовий статус Голови Верховної Ради України: проблеми правового регулювання [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В. І. Розвадовський; Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К., 2010. - 20 с.
8. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України, навч. Пос. – К., «Видавництво Ліра-К», 1012. – 576 с.
9. Шукліна Н. Г., Совгіря О. В. Конституційне право України. Навчальний посібник.. – К. Юрінком Інтер. 2012. 533 с.
10. Майданник О. О. Конституційне право України. Навчальний посібник, К. 2012 – 167с
11. Шаптала Н. К. Задорожня Г. В. Конституційне право України. К. 2012- 472с
12. Тетарчук І.В. Конституційне право України. Навчальний посібник. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 218с
13. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
14. Совгіря О. В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. пос.] / О.В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. –К.: Юрінком Інтер, 2019. – 556с.

Тема: Конституційно- правовий статус народного депутата України.

Як особа, яка представляє народ в органі державної влади, народний депутат України є насамперед суспільним, політичним діячем, покликаним виражати і захищати інтереси суспільства й інтереси своїх виборців.

Тому насамперед потрібно дати визначення поняття правового статусу народного депутата. Охарактеризувати форми діяльності і повноваження народного депутата України. Гарантії діяльності народного депутата України. Особливості правового статусу депутата Верховної Ради Автономної республіки Крим і місцевих рад.

Семінарське заняття № 4 (2 год)

Питання для обговорення.

1. Конституційно-правовий статус народного депутата України. Принципи.
2. Повноваження народного депутата України у Верховній Раді України
3. Повноваження народного депутата України у взаємовідносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами. Установами організаціями, засобами масової інформації.
4. Гарантії депутатської діяльності. Депутатський імунітет. Депутатський індемнітет.
5. Конституційно-правовий статус депутатських фракцій та їх коаліцій.
6. Контрольні функції народного депутата України.

Теми для дискусій.

1. Чи потрібна депутатська недоторканність?
2. Чи потрібен інститут депутатського імунітету для депутатів сільських. селищних та міських рад?.
3. Ефективність депутатського запиту і депутатського звернення.
4. Набуття статусу народного депутата України.

Практичне завдання.

Опрацюйте Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 року та Рішення Конституційного Суду України від 30.09.2010 року опишіть у своєму конспекті повноваження народного депутата України.

Список рекомендованих джерел;

1. Конституція України від 28.06.1996 р.(зі змінами після рішення Конституційного суду України від 30.09.2010 року № 20 –рп)// Відомості Верховної Ради України – 1996. - № 30.
2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2005, N 2, ст.44.
3. Закон України «Про Рахункову палату» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, N 43, ст.212.
4. Закон України. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини // Відомості Верховної Ради України. - 1998. - № 20. - Ст.99.
5. Закон України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 р.
6. Закон України «Про регламент ВРУ» від 10 лютого 2010 року.
7. Постанова ВРУ «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів ВРУ шостого скликання» від 04.12.2007 р.
8. Григоренко А. Юридичні колізії принципу несумісності поєднання посад народним депутатом України та міжнародна практика // Право України. - 2003.- № 6.- С.97-100.
9. Добкін М. Гарантії забезпечення статусу народного депутата України // Право України. - 2003.- № 11.- С.123-126.
- 10.Ковальчук О. Двохпалатний парламент: яким він може бути в Україні // Право України, - 2004. - № 7. - С.118-121.
- 11.Колесник К. Особливості парламентської етики в Україні // Право України. - 2004.- № 6.- С.84-85.

12. Косинський В. Законодавчий процес та процедури, їх основні стадії і етапи // Право України. - 1999.- № 6. - С.26-30.
13. Марцеляк О.В. Інститут омбудсмана: теорія і практика / Відп. ред. член.-кор. АПрН України О.Н.Ярмиш: Монографія.- Харків: Вид-во Нац. у-ту внутр.справ, 2004.- 450 с.
1. Роговенко Д. До питання про статус Рахункової палати України // Право України, - 2004. - № 7. - С.121-125.
  2. Шаповал В. Термін „більшість" і „вето" в конституційному праві // Вісник Конституційного Суду України. - 2002.- № 6.- С.44-54.
  3. Александров О. А. Конституційно-правові засади статусу народного депутата України»: Авторефю дис.. ...канд.. юрид. Наук. – К., 2010. – с.12.
  4. Шукліна Н. Г., Совгиря О. В. Конституційне право України. Навчальний посібник.. – К. Юрінком Інтер. 2012. 533 с.
  5. Майданник О. О. Конституційне право України. Навчальний посібник, К. 2012 – 167с
  6. Шаптала Н. К. Задорожня Г. В. Конституційне право України. К. 2012- 472с
  7. Тетарчук І.В. Конституційне право України. Навчальний посібник. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 218с
  8. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
  9. Совгиря О. В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. пос.]/ О.В. Совгиря, Н. Г. Шукліна. –К.: Юрінком Інтер, 2019. – 556с.
  10. Конституційне право України: підручник / [Т.М.Слінько, Л.І.Летнянчин, Ф.В.Веніславський та інші]; за заг. Ред. Т.М.Слінько.- Харків; Право, 2020.- 592 с.

Додаткова література.

1. Рішення Конституційного Суду України „Дро офіційне тлумачення статей 58, 78, 81 Конституції України та статей 243/21, 243/22, 243/25 Цивільного процесуального кодексу України (у справі щодо несумісності депутатського мандату) - В кн.: Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997-2001. Кн. 1 / Відповід. редакт. канд..юрид.наук. П.Є.Євграфов. - К.:Юрінком Інтер, 2001.- С.7-13.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення частини другої і третьої статті 84 та частини другої і четвертої статті 94 Конституції України (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України) - В кн.: Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997-2001. Кн. 1 / Відповід. редакт. канд..юрид.наук. П.Є.Євграфов. - К.:Юрінком Інтер, 2001.- С.257-263.
3. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та Служби Безпеки України щодо офіційного тлумачення статті 86 Конституції України та статей 12,19, Закону України „Про статус народного депутата України" (справа про запити народних депутатів України) - В кн.: Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997-2001. Кн. 1 / Відповід. редакт. канд..юрид.наук. П.Є.Євграфов. - К.:Юрінком Інтер, 2001.- С.375380.
4. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканість) - В кн.: Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997-2001. Кн. 1 / Відповід. редакт. канд..юрид.наук. П.Є.Євграфов. - К.:Юрінком Інтер, 2001.- С.469-476.
5. Конституція України. Науково-практичний коментар / В.Б.Авер'янов, О.В. Батанов, Ю.В.Баулін та ін.: ред. кол. В.Я. Тацій, Ю.П.Битяк, Ю.М. Грошевой та ін.- Харків: Видавництво «Право»; К.:Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003.- 808 с. (384-392423-431).

6. Грищенко О. Сутність і призначення Рахункової палати : проблемні питання // Право України, - 2004. - № 10. - С.106-109.
7. Закоморна К. Особливості законодавчого регулювання діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини // Право України, - 2000. - № 1. - С.47-49.
8. Селиванов А. Проблемні аспекти законотворчого процесу та їх відображення в рішеннях Конституційного Суду України // Право України. – 2004.- № 9.- С.34-36.

Тема: Спеціалізовані органи парламентського контролю.

При підготовці цього семінарського заняття потрібно опрацювати ст.98 КУ. Адже в даній статті законодавець відмічає, що контроль від імені ВРУ за надходження коштів до Державного бюджету України на їх використання здійснює Рахункова палата. Зверніть увагу що правовий статус Рахункової палати визначено ЗУ «Про Рахункову палату» від 11 липня 1996 р. Відповідно до ст.2 цього закону завданням Рахункової палати є: організація і здійснення контролю за своєчасним виконанням видаткової частини Державного бюджету України, витрачанням бюджетних коштів, у тому числі коштів загальнодержавних цільових фондів, за обсягами, структурою та їх цільовим призначенням;

Здійснення контролю за утворенням і погашенням внутрішнього і зовнішнього боргу України, призначення ефективності та доцільності видатків державних коштів, валютних та кредитно-фінансових ресурсів;

Контроль за фінансуванням загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і національно-культурного розвитку, охорони довкілля;

Контроль за дотриманням законодавства щодо надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам, міжнародним організаціям, передбачених у Державному бюджеті України;

Контроль за законністю та своєчасністю руху коштів в Державному бюджеті України та коштів позабюджетних фондів в установах Національного банку України та уповноважених банках;

Аналіз встановлених відхилень від показників Державного бюджету України та підготовка пропозицій про їх усунення, а також про удосконалення бюджетного процесу в цілому;

Регулярне інформування ВРУ, її комітетів про хід виконання Державного бюджету України та стан погашення внутрішнього і зовнішнього боргу України, про результати здійснення інших контрольних функцій;

виконання інших завдань, передбачених для Рахункової палати чинним законодавством.

Важливо усвідомлювати, що крім базового закону Рахункова палата реалізує свої повноваження передбачені ЗУ «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти». З цього приводу при Рахунковій палаті створюється й діє спеціалізована контрольна комісія з питань державних закупівель.

Не менш важливе є питання структури самої Рахункової палати.

Наступ органом парламентського контролю є інститут омбудсмана. В Україні інститут омбудсмана вперше з'явився з прийняттям у 1996 р. Конституції. Згідно ст.101 КУ, парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Важливість цієї інституції у вітчизняній правовій системі підкреслюється тим, що в КУ окремо передбачається право людини на звернення до Уповноваженого: «Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого ВРУ з прав людини» (ч.3 ст.55 КУ). А з огляду на те, що згідно ст.22 КУ, конституційні права і свободи не можуть бути скасовані, можна говорити про «недоторканість» цієї правозахисної інстанції.

Детальне регулювання функцій інституту Уповноваженого здійснюється ЗУ «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Законом передбачається, що метою парламентського контролю, який здійснює Уповноважений, є: захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених

КУ, ЗУ та міжнародними договорами України; додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами; запобігання порушення прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню; сприяння приведення законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з КУ, міжнародними стандартами в цій галузі; поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина; запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод; сприяння правові інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу.

Потрібно вивчити порядок призначення та припинення повноважень Уповноваженого ВРУ з прав людини.

Семінарське заняття №5 (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Охарактеризувати основні функції та повноваження Рахункової палати.
2. Склад та структура Рахункової палати.
3. Порядок діяльності Рахункової палати.
4. Контроль ВРУ за діяльністю Рахункової палати.
5. Порядок призначення, звільнення та припинення повноважень Уповноваженого ВРУ з прав людини.
6. Організація діяльності Уповноваженого ВРУ з прав людини.
7. Характеристика повноважень Уповноваженого ВРУ з прав людини.
8. Гарантії забезпечення діяльності Уповноваженого з прав людини.
9. Статус регіональних представників Уповноваженого ВРУ з прав людини.

Теми для дискусії

1. Укажіть місце та роль Рахункової палати в державному механізмі.

2. Визначте компетенцію Уповноваженого ВРУ з прав людини як органу парламентського контролю.

Контрольні додаткові запитання.

1. Хто може бути керівником Рахункової палати?
2. Яка процедура звільнення керівника, інспектора Рахункової палати.
3. Статус Рахункової палати.
4. Сфера дії ЗУ «Про Рахункову палату».
5. Повноваження секретаря Рахункової палати.
6. Мета парламентського контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини та громадянина.
7. Правовий статус Уповноваженого ВРУ з прав людини.
8. Припинення повноважень Уповноваженого ВРУ з прав людини.
9. Статус представників Уповноваженого ВРУ з прав людини.
10. Акти Уповноваженого ВРУ з прав людини.
11. Обов'язок співпраці з Уповноваженим з прав людини.

Список рекомендованих джерел;

1. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
2. Тетарчук І.В. Конституційне право України. Навчальний посібник. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 218с
3. Шаптала Н. К. Задорожня Г. В. Конституційне право України. К. 2012- 472с.[Електронний ресурс] –Режим доступу до посібн. :http://pidruchniki.ws/1584072046851/pravo/konstitutsiyne_pravo_ukrayini_-_shaptala_nk.
4. Шукліна Н. Г., Совгиря О. В. Конституційне право України. Навчальний посібник.. – К. Юрінком Інтер. 2012. 533 с. [Електроннийресурс]– Режим доступу до

посібн. :http://pidruchniki.ws/1584072046786/pravo/konstitutsiyne_pravo_ukrayini_-_sovgirya_ov.

5. Майданник О. О. Конституційне право України. Навчальний посібник, К. 2012 – 167с

6. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України, навч. пос. – К.: ТОВ «КНТ». - 2011.

7. Шевченко А.Є. Реалізація конституційного права на мирні зібрання як монографія/[А.Є.Шевченко, М.М.Денісова, О.С.Денісова]; Донецький Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О.Дідоренка. – Донецьк: Ноулідж, відня, 2011. – 138с.

8. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2 т. – Т.1/За ред. В.Ф. Погорілка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – 544 с.

9. Конституційне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2 т. – Т.2/За ред. Ю.С.Шемшуненка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 800 с.

10. Белов Д. М. Конституційно-правове регулювання інституту президента в Україні та Франції: Монографія. – Ужгород; Ліра. 2007. – с.11

11. Марцеляк О.В. Александров О. А. Конституційно-правові засади статусу народного депутата України»: Авторефю дис.канд.юрид. Наук. – К., 2010. – с.12.

12. Аверьянов В. Уряд у механізмі поділу влади: недосконалість вітчизняної конституційної моделі // Право України. - 2005. № 4. - С.10-15.

13. Кравченко В.В. Конституційне право України: Навч. пос.- К.: Атіка, 2004.

14. Аверьянов В. Система органів виконавчої влади: проблеми реформування у світлі конституційних вимог // Право України. - 2003.- № 9.

15. Єрмолін В. До питання про співвіднесення понять виконавчої влади і державного управління // Право України. - 2002. № 9. - С.29-32.
16. Дахова І. Поняття виконавчої влади та її місце в державному механізмі України (конституційний аспект) // Право України. - 2002. № 12.
17. Коваленко А.А. Розвиток виконавчої влади в Україні на сучасному етапі: теорія і практика: Монографія / Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2002.- 509 с.
18. Пахомов І. Конституція України і виконавча влада // Право України. - 2002.- № 9. - С.38-40.
19. С.23-27 Агафонов С. Історичний розвиток інституту глави держави // Право України. - 2001.- № 7.- С. 102-104.
20. Бурчак Ф. Г. Президент України. - К.: Ін Юре, 1997. - 24с.
21. Кривенко Л. Конституційна відповідальність глави держави // Віче.- 2001- № 10.- С.3-18.
22. Совгіря О. В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. пос.]/ О.В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. –К.: Юрінком Інтер, 2019. – 556с.

Нормативні акти:

1. **Конституція України** від 28.06.1996 р.(Із змінами, внесеними згідно із Законами [№ 2222-IV від 08.12.2004](#), ВВР, 2005, № 2, ст.44 [№ 2952-VI від 01.02.2011](#), ВВР, 2011, № 10, ст.68 [№ 586-VII від 19.09.2013](#), ВВР, 2014, № 11, ст.142 [№ 742-VII від 21.02.2014](#), ВВР, 2014, № 11, ст.143) // Відомості Верховної Ради України – 1996. - № 30.
2. Декларація про державний суверенітет України, 16.07.1990 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1990. -№ 31.
3. Акт проголошення незалежності України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 38.

4. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року., зі змінами // Голос України. 01.03.2014 № 39.
5. Закон України «Про рахункову палату» https://urst.com.ua/act/pro_rahunkovu_palatu.
6. Закон України «Про уповноваженого ВРУ» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 20, ст.99) <https://zakon.rada.gov.ua/go/776/97-%D0%B2%D1%80>
7. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 20-21 - Ст.190.
8. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011р.//ВідомостіВерховноїРадиУкраїни.–2011.- №38.– Ст.385.
9. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 20-21 - Ст.190.
10. Про державну службу: Закон України від 17 листопада 2011 р. // ОфіційнийвісникУкраїни.–2012.- №4.–Ст.115.
11. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 120 Конституції України (справа про суміщення службової діяльності керівників органів виконавчої влади) - В кн.: Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2002-2003. Кн. 4/ Відповід. редакт. канд.юрид.наук. П.Є.Євграфов. - К.:Юрінком Інтер, 2004.- С.43-46.

Тема: Конституційно-правовий статус Президента України.

Вивчаючи дану тему студенти спочатку повинні визначити загальна характеристика інституту президентства. Становлення інституту президентства в Україні. Місце та роль Президента України в конституційній системі органів державної влади.

Особливу увагу слід звернути на процедуру виборів Президента України. Для цього варто прокоментувати та дати власну оцінку змінам внесеним до конституції України в 2011 році, щодо виборів Президента України.

Осердям цього питання є представницькі повноваження Президента України. Повноваження Президента України, пов'язані із здійсненням законодавчої влади. Повноваження Президента України, пов'язані із здійсненням виконавчої влади. Повноваження Президента, пов'язані із здійсненням судової влади. Повноваження Президента всфері національної безпеки, оборони та військової політики.

Не менш важливим в даній темі є питання дострокового припинення повноважень Президента України. Детально зупинитись на суб'єктах ініціювання процедури імпічменту Президента України.

Вивчаючи питання конституційно-правового статусу Ради національної безпеки і оборони України студентам слід визначити роль Президента України.

В завершенні вивчення цієї теми цікавим для студентів буде питання правового статусу Адміністрації Президента України, консультативних, дорадчих та інших органів і служб при Президентові України.

Повноваження Президента всфері національної безпеки, оборони та військової політики. Повноваження Президента з формування органів та призначення показових осіб. Акти Президента України. Секретаріат Президента України. Підстави дострокового припинення повноважень Президента України.

Семінарське заняття №6. (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Становлення інституту глави держави в Україні (історичний аспект).
2. Конституційно-правові основи обрання Президента України (загальна характеристика).
3. Повноваження Президента України.

4. Взаємовідносини Президента України з іншими органами державної влади.
5. Припинення повноважень Президента України.
6. 7. Процедура імпічменту Президента України.
7. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України.
8. Офіс Президента України, функції та повноваження.

Контрольні запитання:

1. Чому у 1991 році в Україні було введено пост Президента?
2. Визначіть місце Президента України у системі органів державної влади.
3. Президент України - офіційна особа чи посадова особа?
4. Назвіть атрибути Президента України.
5. Якими нормативними актами супроводжувалося правління Президента України?
6. Які вимоги пред'являються до кандидата у Президенти України?
7. Яким можуть бути правові наслідки використання права вето?
8. Назвіть представницькі повноваження президента України.
9. Назвіть повноваження президента України як гаранта прав і свобод людини.
10. Які повноваження Президента України у сфері національної безпеки і оборони?

Практичне завдання.

Підготуйте реферати на тему:

1. Контрольні функції Президента України.
2. Доцільність започаткування поста Президента України.

Список рекомендованих джерел;

1. Конституція України від 28.06.1996 р.(зі змінами після рішення Конституційного суду України від 30.09.2010 року № 20 –рп)// Відомості Верховної Ради України – 1996. - № 30.
2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2005, N 2, ст.44.
3. Рішення Конституційного Суду України від 30.09.2010 р. № 20 -рп
4. Закон УРСР «Про заснування поста Президента Української РСР» від 05.07.1991 року.
5. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» // Відомості Верховної Ради України. - 1998. - № 35. - Ст.237.
6. Закон Ураїни «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент) (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 40, ст.212) {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2849-ІХ від 13.12.2022}
7. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 20-21 - Ст.190.
8. Закон України «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 р.// Відомості ВРУ. – 1999. - № 14. – с. 81.
9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України» від 21.08.2009 року.
9. Закон України № 2952 – 4 «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів ВР АРК місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 01.02.2011 року
- 10.Узак Президента України «Про деякі питання Апарату Ради національної безпеки і оборони України» від 05.04.2011 року № 353.
- 11.Кривенко Л. Президент України: еволюція конституційно-правового статусу // Віче.-1998.- № 10.
- 12.Тодьіка Ю.Н., Яворский В.Д. Президент Украиньї: конституционно-правовой статус. Монография. - Х.: "Факт", 1999. - 256 с.

13. Агафонов С. Історичний розвиток інституту глави держави // Право України. - 2001.- № 7.- С. 102-104.
14. Бурчак Ф. Г. Президент України. - К.: Ін Юре, 1997. - 24с.
15. Кривенко Л. Конституційна відповідальність глави держави // Віче.- 2001- № 10.- С.3-18.
16. Белов Д. М. Конституційно-правове регулювання інституту президента в Україні та Франції: Монографія. – Ужгород; Ліра. 2007. – с.11
17. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України, навч. пос. – К.: ТОВ «КНТ», 2011
18. Шукліна Н. Г., Совгіря О. В. Конституційне право України. Навчальний посібник.. – К. Юрінком Інтер. 2012. 533 с.
19. Майданник О. О. Конституційне право України. Навчальний посібник, К. 2012 – 167с
20. Шаптала Н. К. Задорожня Г. В. Конституційне право України. К. 2012- 472с
21. Тетарчук І.В. Конституційне право України. Навчальний посібник. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 218с
22. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
23. Совгіря О. В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. пос.]/ О.В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. –К.: Юрінком Інтер, 2019. – 556с.
24. Конституційне право України: підручник / [Т.М.Слінько, Л.І.Летнянчин, Ф.В.Веніславський та інші]; за заг. Ред. Т.М.Слінько.- Харків; Право, 2020.- 592 с.

Додаткова література.

1. Шаповал В. Конституційний механізм державної влади в незалежній Україні: політико-правові проблеми організації виконавчої влади //Право України. - 1997.-№ 1.-С-44-52.

2. Серьогіна С. Сутність інституту глави держави та його еволюція у світовій державно-правовій практиці // Вісник Академії правових наук України.- Харків, 2000.- № 4(23)- С.54 - 65.
3. Конституція України. Науково-практичний коментар / В.Б.Авер'янов, О.В. Батанов, Ю.В.Баулін та ін.: ред. кол. В.Я. Тацій, Ю.П.Битяк, Ю.М. Грошевой та ін.- Харків: Видавництво «Право»; К.:Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003.- 808 с. (С.479-545).
4. Авер'янов В. Український уряд у вимірі конституційно-правових вимог// Вибори і демократія. 2004.- № 2. - С.58-65.
5. Кресіна І.О., Коваленко А.А., Балан С.В. Інститут імпічменту: Порівняльний політико-правовий аналіз. - К.: Юридична думка, 2004. - 176 с.
6. Президент України та державна регіональна і муніципальна політика. Збірник матеріалів та документів / Упоряд. О.Іщенко, В.Кампо, М.Пухтинський, В.Тихонов / За заг.ред.О.Дьоміна.- К.Логос, 2002 - 236с.
7. Науково-практичний коментар Закону України „Про вибори Президента України" / За ред. Ю.Б.Ключковського. - К.: Парламентське видавництво, 2004. - 408 с

Тема: Органи виконавчої влади в Україні.

З часу проголошення незалежності України та визнання одним із провідних принципів національного державного будівництва принципу поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову відбулося становлення якісно нової системи органів виконавчої влади України.

Розкриваючи зміст поняття виконавчої влади і системи її органів, потрібно визначити місце і роль Кабінету Міністрів України в конституційній системі органів державної влади, склад і порядок формування Кабінету Міністрів України.

Потрібно охарактеризувати конституційні основи системи виконавчої влади в Україні. Також слід указати на основні нормативно-правові акти,

які врегульовують конституційно-правовий статус органів виконавчої влади в Україні та їх діяльність.

Окремого аналізу вимагають сутність і зміст адміністративної реформи 2010-2014 років в Україні. Опрацювавши дану тему спрогнозуйте подальший перебіг започаткованої реформи й аргументуйте свою позицію. Класифікуйте та систематизуйте органи виконавчої влади в Україні.

В подальшому потрібно визначити конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України, його склад та конституційні повноваження. Потрібно охарактеризувати конституційні засади організації та діяльності Уряду України.

Окрім того студенти повинні визначити конституційно-правовий статус центральних органів влади та місцевих державних адміністрацій.

Компетенція Кабінету Міністрів України. Акти Кабінету Міністрів України. Припинення повноважень Кабінету Міністрів України. Центральні органи виконавчої влади в Україні. Місцеві державні адміністрації в Україні.

Семінарські заняття №7 (2 години).

Питання для обговорення.

1. Поняття виконавчої влади та система її органів .
2. Конституційно-правовий статус Прем'єр-міністра в Україні.
3. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України.
4. Конституційно-правовий статус міністерств та інших центральних органів виконавчої влади в Україні: поняття, види, призначення.
5. Місцеві органи виконавчої влади: види, призначення, повноваження.
6. Конституційні основи адміністративно-правової реформи в Україні.
7. Центральні органи виконавчої влади з спеціальним статусом.
8. Акти уряду.

Теми для дискусій.

1. Чи наділені органи виконавчої влади законодавчою ініціативою?
2. Яка доцільність функціонування обласних та районних державних адміністрацій?
3. Якими контрольними функціями наділена виконавча влада в Україні?

Практичне завдання.

Після рішення Конституційного Суду України від 30.09.2010 року Президент України видав ряд указів адміністративної реформи в Україні.

Опрацюйте укази Президента України № 1085; № 1199 від 09; 24 грудня 2010 року та № 395; № 402; № 446 від 7; 8; і 9 квітня 2011 року та коротко опишіть ефективність цих під нормативних актів у житті держави.

Список рекомендованих джерел;

1. Конституція України від 28.06.1996 р.(зі змінами після рішення Конституційного суду України від 30.09.2010 року № 20 –рп)// Відомості Верховної Ради України – 1996. - № 30.
2. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року, зі змінами // Голос України, 01.03.2014. № 39
3. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 20-21 - Ст.190.
4. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 120 Конституції України (справа про суміщення службової діяльності керівників органів виконавчої влади) - В кн.: Конституційний Суд

- України: Рішення. Висновки. 2002-2003. Кн. 4/ Відповід. редакт. канд..юрид.наук. П.Є.Євграфов. - К.:Юрінком Інтер, 2004.- С.43-46.
5. Стратегія реформування державно управління України на 2016 – 2020 роки, затверджена розпорядженням КМУ від 24.06.2016 р. №474-р // Урядовий кур'єр. 27.07.2016. №139.
  6. Аверьянов В. Система органів виконавчої влади: проблеми реформування у світлі конституційних вимог // Право України. - 2003.- № 9.
  7. Аверьянов В. Уряд у механізмі поділу влади: недосконалість вітчизняної конституційної моделі // Право України. - 2005. № 4. - С.10-15.
  8. Дахова І. Поняття виконавчої влади та її місце в державному механізмі України (конституційний аспект) // Право України. - 2002. № 12. - С.23-27.
  9. С.23-27.
  - 10.Єрмолін В. До питання про співвіднесення понять виконавчої влади і державного управління // Право України. - 2002. № 9. - С.29-32.
  - 11.Кобрин В.С. Конституційно-правовий статус Прем'єр –міністра України: автореф. Дис.. на здобуття наук.ступеня. канд.. юрид.наук: спец.12.00.02 «Конституційне право;муніципальне право». Ужгород,2015.
  - 12.Коваленко А.А. Розвиток виконавчої влади в Україні на сучасному етапі: теорія і практика: Монографія / Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2002.- 509 с.
  - 13.Пахомов І. Конституція України і виконавча влада // Право України. - 2002.- № 9. - С.38-40.
  - 14.Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України, навч. пос. – К.: ТОВ «КНТ», 2011
  - 15.Шукліна Н. Г., Совгиря О. В. Конституційне право України. Навчальний посібник.. – К. Юрінком Інтер. 2012. 533 с.
  - 16.Майданник О. О. Конституційне право України. Навчальний посібник, К. 2012 – 167с
  - 17.Шаптала Н. К. Задорожня Г. В. Конституційне право України. К. 2012- 472с

18. Тетарчук І.В. Конституційне право України. Навчальний посібник. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 218с
19. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
20. Совгіря О. В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. пос.] / О.В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. –К.: Юрінком Інтер, 2019. – 556с.
21. Конституційне право України: підручник / [Т.М.Слінько, Л.І.Летнянчин, Ф.В.Веніславський та інші]; за заг. Ред. Т.М.Слінько.- Харків; Право, 2020.- 592 с.

Додаткова література.

1. Авер"янов В. Виконавча влада в Україні та її правове регулювання // Вісник Академії правових наук України. - Харків, 2003.- № 2(23)- 3(33).- С.238-253.
2. Авер"янов В. Український уряд у вимірі конституційно-правових вимог // Вибори і демократія. 2004.- № 2. - С.58-65.
3. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / За заг.ред.В.Б.Авер"янова - К.:Факт, 2003.- 384 с. (С.73- 100).
4. Коваленко А. У чому сила виконавчої влади: особливості її функціонування в перехідному суспільстві // Віче, 2004.- №7.- С.46- 50.
5. Коліушко І. Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні. Монографія. - К.Факт, 2002.- 260с. (С.11-57).
6. Конституційно-правові засади становлення української державності / В.Я Тацій, Ю.М.Тодика, О.Г.Данилян та ін.; За ред. акад. НАН України В.Я.Тація, акад. АПрН України Ю.М.Тодики.- Х.:Право, 2003.- 328 с. (208-231).
7. Цветков В. Державне управління: теорія, методологія, практика // Вісник Академії правових наук України. - Харків, 2003.- № 2(23)- 3(33).- С.254-272.

Тема. Конституційний суд України.

Відповідно до ст. 147 Конституції України, Конституційний Суд є єдиним колегіальним органом конституційної юрисдикції в Україні, що вирішує питання про відповідальність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції та законів України.

За своєю сутністю Конституційний суд України є юрисдикційним судовим органом. Він має правосудну природу і правосудний правовий статус та уповноважений здійснювати конституційне судочинство в Україні.

Студентам спочатку потрібно проаналізувати розділ 12 Конституції України і Закон України «Про Конституційний суд України». На підставі цього, варто визначити місце, роль і значення Конституційного Суду в системі державних органів України, основну мету його діяльності, а також задачі, що стоять перед ним.

Особливу увагу треба приділити повноваженням Конституційного суду. Необхідно розглянути особливості формування Конституційного Суду. Порядок та підстави припинення повноважень суддів Конституційного Суду України. Тут же слід звернути увагу на те, хто може бути суддею Конституційного Суду України. Осердям цього питання аналіз повноважень суддів що впливає із Закону України «Про Конституційний Суд».

Не менш важливим є питання структури та організації діяльності Конституційного Суду України. Особливо повноваження голови та заступників КСУ, постійних і тимчасових комісій КСУ, секретаріату КСУ.

Студенти повинні охарактеризувати стадії конституційного судочинства та на прикладах прокоментувати окремі рішення та висновки КСУ.

Питання для обговорення.

1. Становлення інституту правової охорони конституцій за національним та міжнародним правом.
2. Порядок формування конституційного Суду України після судової реформи 2016 року.
3. Функції і повноваження Конституційного Суду України.
4. Форми і суб'єкти звернень до Конституційного Суду України.
5. Особливості конституційного провадження.
6. Інститут конституційної скарги.
7. Види актів Конституційного Суду України.
8. Прецедентний характер актів КСУ

Підготувати реферати на тему:

1. Правова позиція КСУ з питань з реалізації та захисту особистих прав громадян України.
2. Проблеми реалізації актів Конституційного Суду України

Список рекомендованих джерел;

1. Конституція України від 28.06.1996 р.(зі змінами після рішення Конституційного суду України від 30.09.2010 року № 20 –рп)// Відомості Верховної Ради України – 1996. - № 30.
2. Закон України "Про Конституційний Суд України». 13 липня 2017 р.// Голос України, 02.08.2017 № 141
3. Регламент Конституційного Суду України, «Вісник Конституційного Суду України», 1997, № 1.
4. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20 -рп //Офіційний вісник України. – 2010. - № 72/1. – с. 2597.

5. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України від 27 липня 2023 року № 3277-IX
6. Скомороха В. Окремі питання поділу влади і юрисдикція Конституційного Суду України. - «Право України», 1999, №5.
7. Тесленко М. Місця Конституційного Суду України в системі вищих органів державної влади. - «Право України», 1999, №12.
8. Шемшученко Ю.С. Мурашин Г.О. Конституційний Суд України. К, «Ін Юре», 1997.
9. Конституційне право України. Академічний курс. Том 2. К, 2008, с.463-488.
10. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України, навч. пос. – К.: ТОВ «КНТ», 2011
11. Шукліна Н. Г., Совгіря О. В. Конституційне право України. Навчальний посібник.. – К. Юрінком Інтер. 2012. 533 с.
12. Майданник О. О. Конституційне право України. Навчальний посібник, К. 2012 – 167с
13. Шаптала Н. К. Задорожня Г. В. Конституційне право України. К. 2012- 472с
14. Тетарчук І.В. Конституційне право України. Навчальний посібник. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 218с
15. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
16. Совгіря О. В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. пос.]/ О.В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. –К.: Юрінком Інтер, 2019. – 556с.

Тема: Конституційно-правові основи судової влади в Україні.

30 вересня 2016 року набрали чинності закон «Про судоустрій та статус суддів» та зміни до Конституції у частині правосуддя. Це був офіційний

старт судової реформи, на яку ще задовго до прийняття законодавчих змін був колосальний запит суспільства. За даними соціологічних досліджень, за останні кілька років рівень довіри до суду скотився з 16% у 2013 році до рекордних 10,6% на початку 2015-го. При цьому третина населення єдиним виходом із ситуації бачила звільнення усіх суддів та набір за конкурсом нових. Саме тому основними завданнями реформи стали очищення та оновлення судової системи, зокрема, з метою викорінення корупції та встановлення справедливого правосуддя в Україні.

Очищення судової системи від негідників, корупціонерів, суддів, які виносили неправосудні та несправедливі рішення, суддів Майдану та інших недоброчесних мало стати першим кроком реформи. Позбутися таких людей у системі передбачається шляхом проведення обов'язкового кваліфікаційного оцінювання усіх працюючих суддів. Непроходження оцінювання за новим законом – підстава для звільнення. Раніше таких суддів відправляли на «підвищення кваліфікації» у Національну школу суддів. Зараз служителі Феміди, які не склали успішно тестування на знання права чи показали незадовільні результати на психологічному оцінюванні, мають покинути систему. Іншою важливою підставою для звільнення є невідповідність статків задекларованим доходам.

При вивченні теми, слід показати, що судова влада це невід'ємний механізм здійснення державної влади в системі розподілу державної влади покликана зберігати їх рівновагу, захищаючи права, свободи та законні інтереси всіх суб'єктів суспільних відносин.

Вивчаючи розділ 7 Конституції України, студенти повинні визначити систему судової влади в Україні, принципи організації судів. Також потрібно визначити функції, цілі і задачі судової влади.

Необхідно охарактеризувати систему судів загальної юрисдикції в Україні, до якої належать місцеві суди, апеляційні суди, вищі спеціалізовані суди та Верховний суд України. Студенту потрібно пояснити, як реалізуються в Україні принципи територіальності та спеціалізації.

Характеризуючи правовий статус суддів в Україні, перш за все слід визначити хто може бути суддею, який термін повноважень суддів. Вивчаючи процедуру призначення (обрання) професійних суддів на посаду потрібно зазначити їх права та обов'язки.

На прикінці вивчення цієї теми студенту потрібно дати правову характеристику Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів і їх системи. Правовий статус вищої ради юстиції.

Семінарське заняття № 9 (2 години).

Питання для обговорення.

1. Поняття судової влади в системі розподілу влад. Принципи.
2. Організаційні основи судоустрою в Україні.
3. Порядок утворення та ліквідація суду.
4. Порядок обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад.
4. Конституційно - правовий статус суддів в Україні.
5. Загальна характеристика місцевих судів після судової реформи 2016 р..
6. Види та склад апеляційних судів в Україні після судової реформи 2016 р.
7. Верховний суд України, статус та повноваження.
8. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя.
9. Статус присяжного в суді.

Контрольні запитання:

1. Система і структура судів загальної юрисдикції.
2. Які повноваження помічника судді?
3. У чому полягає сутність і зміст правозахисної функції суддів загальної юрисдикції?.
4. Які має повноваження Вища рада правосуддя?.

Практичне завдання.

На основі системного аналізу статей Конституції України підготуйте експертний висновок про принципи, механізм взаємодії судової влади з іншими гілками державної влади в Україні.

Список рекомендованих джерел;

Конституція України від 28.06.1996 р.(зі змінами після рішення Конституційного суду України від 30.09.2010 року № 20 –рп)// Відомості Верховної Ради України – 1996. - № 30.

1. Конституція України. Науково - практичний коментар. Х., К, 2003, с.584-668.
2. Закон України "Про судоустрій і статус суддів" Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2016. - № 41-42, № 43, № 44-45. - ст.529
3. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до Європейських стандартів», схвалена Указом Президента України від 10 травня 2006р. - «Урядовий кур'єр», 24 травня 2006р.
4. Бойко В. Нова Конституція України і судова влада. - Право України, 1997, №1.
5. Бородін І. Судова влада у теорії поділу влад. - «Право України, 2002, №10.
6. Грошевий Ю.М., Марочкін І.Є. Органи судової влади в Україні. К., «Ін Юре», 1997.
7. Федоренко В. Л. Система органів, що забезпечують функціонування судів загальної юрисдикції // Правова держава. Вип, 16. – К., 2005. – с.248-26
8. . Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України, навч. пос. – К.: ТОВ «КНТ», 2011
9. Шукліна Н. Г., Совгіря О. В. Конституційне право України. Навчальний посібник.. – К. Юрінком Інтер. 2012. 533 с.

10. Майданник О. О. Конституційне право України. Навчальний посібник, К. 2012 – 167с
11. Шаптала Н. К. Задорожня Г. В. Конституційне право України. К. 2012- 472с
12. Тетарчук І.В. Конституційне право України. Навчальний посібник. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 218с
13. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
14. Совгіря О. В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. пос.]/ О.В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. –К.: Юрінком Інтер, 2019. – 556с.
15. Конституційне право України: підручник / [Т.М.Слінько, Л.І.Летнянчин, Ф.В.Веніславський та інші]; за заг. Ред. Т.М.Слінько.- Харків; Право, 2020.- 592 с.

Тема: Прокуратура України.

Конституційно-правовий статус прокуратури у нашій державі визначається статтею 131-прим Конституції України. Тож ухвалення у 2014 році Закону України «Про прокуратуру» дозволило переглянути як зміст функцій прокуратури, так і її призначення в суспільстві. Як відомо, було посилено гарантії незалежності прокурора, закладено поділ на адміністративні посади й посади прокурорів органів прокуратури, визначено остаточну ліквідацію функцій загального нагляду (реалізовано у 2015) та досудового розслідування кримінальних правопорушень (реалізовано у 2019), урешті – підготовлено фундамент для побудови органів прокурорського самоврядування (реалізовано у 2017).

Вивчаючи тему необхідно визначити сутність і зміст інституту прокуратури. Бажано сформулювати власне бачення проблеми співвідношення конституційно-правового статусу прокуратури із

закріпленою у статті 6 Конституції України принципом поділу влади у державі на законодавчу, виконавчу і судову.

Студенту слід опанувати функції та правовий статус прокуратури за Конституцією України. Сформувати власну думку щодо відповідності чинного Закону України «Про прокуратуру» регаліям сьогодення. Необхідно проаналізувати порядок призначення та звільнення Генерального прокурора України та його правовий статус. Визначити систему органів прокуратури України.

Не менш важливо охарактеризувати загальні та процесуальні правові акти органів прокуратури в Україні. Бажано аргументувати дане питання власними прикладами.

Семінарське заняття № 10 (2 години).

Питання для обговорення.

1. Конституційно-правовий статус прокуратури, принципи та функції прокуратури.
2. Система прокуратури України.
3. Офіс Генерального прокурора України.
3. Повноваження Генерального прокурора України.
4. Статус прокурора України.
5. Вимоги до кандидатів на посаду прокурора.
6. Акти органів Прокуратури України.

Контрольні запитання:

1. Чи відповідає чинній Конституції України закон України «Про прокуратуру»?
2. Охарактеризуйте зміст функцій прокуратури.
3. Конституційно правовий статус прокурора України.

4. Назвіть систему органів прокуратури в Україні та охарактеризуйте основні елементи.

Реферати.

1. Правовий статус Генерального прокурора України.
2. Повноваження прокуратури областей.
3. Роль та завдання антикорупційної прокуратури в Україні.

Список рекомендованих джерел;

1. Конституція України від 28.06.1996 р.(зі змінами після рішення Конституційного суду України від 30.09.2010 року № 20 –рп)// Відомості Верховної Ради України – 1996. - № 30.
2. Коментар до Конституції України: Науково-популярне видання. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996.
3. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. // Голос України 25.10.2014. - № 206
4. Конституційне право України / За ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського. – К.: Ін Юре, 2002.
5. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України, навч. пос. – К.: ТОВ «КНТ», 2011
6. Шукліна Н. Г., Совгіря О. В. Конституційне право України. Навчальний посібник.. – К. Юрінком Інтер. 2012. 533 с.
7. Майданник О. О. Конституційне право України. Навчальний посібник, К. 2012 – 167с
8. Шаптала Н. К. Задорожня Г. В. Конституційне право України. К. 2012- 472с
9. Тетарчук І.В. Конституційне право України. Навчальний посібник. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 218с

10. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Нпвчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
11. Совгиря О. В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. пос.]/ О.В. Совгиря, Н. Г. Шукліна. –К.: Юрінком Інтер, 2019. – 556с.

Тема: Територіальний устрій України.

Важливим інструментом державного ладу України є територіальний устрій нашої держави. Цей інститут характеризується юридичні якості та властивості такої основної складової держави, як її територія. Саме територіальний устрій є організацією території держави. Тобто Україна наділена виключним правом здійснювати на своїй території всю повноту державної влади і виступати від імені народу, що проживає на цій території, незалежним суб'єктом міжнародних відносин.

Насамперед вивчення цієї теми розпочинається з визначення поняття «державна територія», «адміністративно-територіальний устрій», вказати принципи на яких заснований територіальний розподіл. Обов'язково необхідно зупинитися на системі адміністративно-територіального устрою. Особливо потрібно звернути увагу на правовий статус міста Києва та Севастополя як міст спеціального статусу. Окремо визначити статус Автономної Республіки Крим.

Семінарське заняття № 11 (2 години).

Питання для обговорення.

1. Поняття державно-територіального устрою України. Принципи територіальної організації України.
2. Державна територія України: поняття, основні етапи формування, склад. Конституційно-правовий статус Державного кордону України.

3. Адміністративно-територіальний поділ України: поняття, система, перспективи розвитку.
4. Конституційно-правовий статус столиці України.
5. Особливості статусу інших територій та адміністративно-територіальних одиниць України.
6. Конституційно-правовий статус АРК

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення державного устрою.
2. Що означає поняття „територіальний устрій“?
3. Назвіть сучасні проблеми державно-територіального устрою України.
4. Яким є адміністративно-територіальний поділ України?
5. Які перспективи розвитку адміністративно-територіального поділу України?
6. Назвіть конституційні принципи державно-територіальної організації України?
7. Яке призначення Державного кордону України?

Реферати.

1. Централізація та децентралізація в здійсненні державної влади.
2. Єдність та цілісність державної влади в Україні.
3. Право кожного регіону України на політичне самовизначення.

Список рекомендованих джерел;

1. Декларація про державний суверенітет України // Відомості Верховної Ради УРСР.- 1990.- № 31. Ст. 429.
2. Конституція України від 28.06.1996 р.(зі змінами після рішення Конституційного суду України від 30.09.2010 року № 20 –рп)// Відомості Верховної Ради України – 1996. - № 30.

3. Закон України «Про правонаступництво України» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, N 46, ст.61.
4. Закон України «Про державний кордон України» // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 2. - Ст.5. (Із змінами, внесеними згідно із Законами N 245/96-ВР від 18.06.96, ВВР, 1996, N 37, ст.167 N 662-ІУ (662-15) від 03.04.2003, ВВР, 2003).
5. Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» // Відомості Верховної Ради.- 1995.- N 56.
6. Закон України «Про столицю України - місто-герой Київ» // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 11. - Ст.79.
7. Закон України «Про Автономну Республіку Крим» від 17.03.1995 р.// Відомості ВРУ.1995.№11.
8. Закон України « Про Верховну Раду АР Крим» від 10.02.1998 р., зі змінами// Відомості ВРУ.1998.№29.
9. Закон України «Про Представництво Президента України В Автономній Республіці Крим» від 02.03.2000 р., зі змінами// Урядовий кур'єр. 26.04.2000. №77.
10. Закон України « Про статус депутата ВР АРК» від 22.12.2006 р., зі змінами// Урядовий кур'єр. 17.01.2007. №8.
11. Закон Україн «Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим» від 16.06.2011 р., зі змінами// Голос України. 13.07.2011. №125.
- 12.Борденюк В. Конституційно-правові аспекти вдосконалення організації виконавчої влади та місцевого самоврядування у містах Києві та Севастополі // Вісник Конституційного Суду України. - 2004.- № 3.- С.49-58; № 4.- С.27-35.
- 13.Журавський В. Щодо реформи адміністративно-територіального устрою України //Право України.-2005.-№8.-С.16-19.
- 14.Вовк Ю. Ідея федералізму в Україні у контексті посилення впливу регіонів // Право України. - 2004. - № 10. - С.19-21.
15. Іщенко О.П. Конституційно-правові основи адміністративно-територіального устрою Ураїни: автореф. Дис.. на здобуття наук. Ступеня

- канд.. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Київ, 2013.
16. Корнієнко М. Чи потрібні Україні федералізація або автономізація // *Вибори і демократія*. 2004.- № 2. - С.66-68
17. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України, навч. пос. – К.: ТОВ «КНТ», 2011
18. Шукліна Н. Г., Совгіря О. В. Конституційне право України. Навчальний посібник.. – К. Юрінком Інтер. 2012. 533 с.
19. Майданник О. О. Конституційне право України. Навчальний посібник, К. 2012 – 167с
20. Шаптала Н. К. Задорожня Г. В. Конституційне право України. К. 2012- 472с
21. Тетарчук І.В. Конституційне право України. Навчальний посібник. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 218с
22. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с
23. Совгіря О. В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. пос.]/ О.В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. –К.: Юрінком Інтер, 2019. – 556с.
24. Конституційне право України: підручник / [Т.М.Слінько, Л.І.Летнянчин, Ф.В.Веніславський та інші]; за заг. Ред. Т.М.Слінько.- Харків; Право, 2020.- 592 с.

Додаткова література.

1. Вінграновський М. Чотирнадцять столиць України. Короткі нариси з її історії. - Одеса: Маяк, 1996.- 56 с.
2. Орзіх М. Конституційні засади реорганізації державного устрою України в умовах адміністративної реформи // *Актуальні проблеми держави і права*. Збірник наукових праць. Випуск 12. - Одеса: Юридична література, 2001.- С. 9- 12.

3. Орзіх М. Інноваційна реконструкція адміністративно-територіального устрою України//Право України.-2005.-№7.-С.11-15.
4. Цимбалістий Т.О. Державний кордон України: конституційно - правовий статус: Навчальний посібник. - Хмельницький: Видавництво НАПВУ, 2000.- 204 с.

Тема. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні.

У науковій літературі зазначено, що місцеве самоврядування це конкретний крок у напрямі подальшої лібералізації управління на місцях, пов'язаний з вирішенням питань формування громадян-ського суспільства, посилення захисту прав і свобод людини і громадянина, їх практичною реалізацією.

Вивчаючи тему потрібно визначити поняття і принципи місцевого самоврядування в Україні. Охарактеризувати систему місцевого самоврядування в Україні.

В подальшому потрібно охарактеризувати основні теорії походження місцевого самоврядування. Визначити на чому базується сучасна концепція місцевого самоврядування.

Необхідно також розкрити зміст ст.. 140 Конституції України. З'ясувати якою є система та функції місцевого самоврядування в Україні.

Студент повинен засвоїти організаційно-правову та матеріально-фінансову основу місцевого самоврядування. Дати відповідну оцінку міжнародним трансферам, а особливо процесу децентралізації, реформування цієї важливої інституції.

Здобувачі вищої освіти повинні усвідомити, що спроби реформування місцевого самоврядування в Україні робилися з часу проголошення її незалежності, але їм увесь час перешкоджала відсутність консенсусу у середовищі політичної еліти щодо бачення зовнішньо- і внутрішньополітичного вектора розвитку держави загалом і підходів до

адміністративно-територіального поділу та організації влади на місцях зокрема. В умовах перманентних економічних, політичних та суспільних криз переважна кількість органів місцевого самоврядування (ОМС) виявилися нездатними здійснювати власні та делеговані повноваження на належному рівні, що робило потребу їх реформування вкрай важливою.

Найбільш сприятливі умови для здійснення реформи склалися після Революції Гідності, коли більшість населення України згуртувалася навколо ідеї європейської інтеграції України, невіддільною частиною якої була організація орієнтованих на служіння людині демократичних органів місцевого самоврядування. Проголошений у квітні 2014 р. курс на здійснення реформи децентралізації влади поставив на порядок денний завдання вибору оптимальної моделі місцевого самоврядування та про цедури формування органів самоврядування, створення механізмів децентралізації влади, забезпечення принципу субсидіарності та надання інститутам громадянського суспільства можливості брати участь у роботі ОМС.

Семінарське заняття № 12 (2 години).

Питання для обговорення.

1. Основні теорії походження місцевого самоврядування.
2. Загальна характеристика сучасних моделей місцевого самоврядування.
3. Поняття, система та основні принципи місцевого самоврядування України.
4. Правова, організаційна, матеріальна та фінансова основи місцевого самоврядування.
5. Територіальна громада: поняття, ознаки, види.
6. Форми діяльності територіальної громади.
7. Порядок формування, структура, повноваження, форми діяльності сільських, селищних, міських Рад.
8. Порядок формування, структура, повноваження, форми діяльності обласних та районних рад.

9. Порядок формування, склад, повноваження виконавчих комітетів рад.
10. Конституційно-правовий статус сільського, селищного, міського голови.
11. Проблеми удосконалення місцевого самоврядування у світлі децентралізації влади в Україні.

Контрольні запитання :

1. Дайте визначення поняття місцевого самоврядування.
2. Назвіть теорії місцевого самоврядування.
3. Охарактеризуйте основні моделі місцевого самоврядування.
4. Назвіть принципи місцевого самоврядування.
5. Яке значення Європейської хартії місцевого самоврядування для українського законодавства?
6. Назвіть елементи системи місцевого самоврядування в Україні.
7. Яке значення статут територіальної громади?
8. Які питання можуть вирішувати органи самоорганізації населення.
9. Яка відмінність між органами самоорганізації населення і товариством
10. Чи можуть бути обмежені права територіальної громади?

Практичне завдання.

Депутати однієї з обласних рад України на сесії вислови недовіру голові обласної державної адміністрації за неефективне здійснення делегованих радою повноважень.

Виходячи з даної обставини опишіть варіанти, якщо:

1. Недовіру виразило половину депутатів обласної ради від складу ради;
  2. Недовіру виразило дві третини депутатів обласної ради від складу ради.
- Підсумовуючи наведену фабулу, зробіть висновки, посилаючись на відповідні статті Конституції України.

Список рекомендованих джерел;

1. Конституція України від 28.06.1996 р.(зі змінами після рішення Конституційного суду України від 30.09.2010 року № 20 –рп)// Відомості Верховної Ради України – 1996. - № 30.
2. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: колективна монографія / за заг. ред. Р. М. Плюща. Київ : РІДНА МОВА, 2016. 744 с.
3. Місцеве самоврядування в Україні: євроінтеграційний шлях : колективна монографія / за заг. ред. Р. М. Плюща. Київ : РІДНА МОВА, 2016. 808 с.
4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» // Відомості Верховної Ради України. - 1997. - № 24. - Ст.170.
5. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 р., зі змінами// Відомості ВРУ. 2015. №13.
6. Закон України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 р., зі змінами // Офіційний вісник України. 2015. №64. Ст.2101.
7. Європейська хартія місцевого самоврядування // Віче. - 2000.- № 3.- С. 43-50.
8. Куйбіда В.С. Конституційно-правові проблеми міського самоврядування в Україні. - Львів: Літопис, 2001.- 375 с.
9. Борденюк В. Місцеве самоврядування в механізмі держави: конституційно-правовий аспект // Право України. - 2003. № 4. - С.12- 17.
- 10.Бориславська О. Місцеве самоврядування в Україні: теорія та практика реалізації конституційно-правових засад: Монографія.-Львів, ПАІС,2005.
- 11.Волков В. Правові та практичні проблеми розвитку законодавства про місцеве самоврядування в Україні // Вісник Академії правових наук України.- Харків, 2003.- № 2(33)-3(34).- С.324-335.
- 12.Батанов О. Статут територіальної громади - основний нормативний акт місцевого самоврядування //Право України- 2004.- № 7.- С.30-34.
- 13.Делія Ю. Місцеве самоврядування як право територіальної громади //Право України.-2005.-№5.-С.45-49.

14. Батанов О. В. Муніципальне право України: Підручник / Від. Ред.. М.О. Батанов – Х.: Оддісей, 2008. – с. 12
15. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України, навч. пос. – К.: ТОВ «КНТ», 2011
16. Кулик Т.О. Конституційні засади взаємодії місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування (на матеріалах міста Києва) : автореф. Дис.. на здобуття наук. Ступеня канд.. юрид. наук: спец.12.00.02 «конституційне право; муніципальне право». Київ, 2015.
17. Шукліна Н. Г., Совгіря О. В. Конституційне право України. Навчальний посібник.. – К. Юрінком Інтер. 2012. 533 с.
18. Майданник О. О. Конституційне право України. Навчальний посібник, К. 2012 – 167с
19. Назарко А.Т. Міське самоврядування в Україні: автореф. Дис.. на здобуття наук. Ступеня канд.. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Харків, 2015.
20. Новак О.М. Конституційно-правові засади формування органів місцевого самоврядування в країнах Європи: порівняльно-правовий аспект: автореф. Дис.. на здобуття наук. Ступеня канд.. юрид. наук: спец.12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Харків, 2015.
21. Панасюк С.А. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування та актуальні проблеми їх імплементації в законодавство України: автореф. Дис.. на здобуття наук. Ступеня канд.. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Маріуполь, 2015.
22. Шаптала Н. К. Задорожня Г. В. Конституційне право України. К. 2012- 472с
23. Тетарчук І.В. Конституційне право України. Навчальний посібник. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 218с
24. Орленко В. І., Орленко В. В. Конституційне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Видавництво: центр навчальної літератури – 2013. 208с

25. Сьох К.Я. Конституційне право громадян на службу в органах місцевого самоврядування: автореф. Дис.. на здобуття наук. Ступеня канд.. юрид. Наук: спец. 12.00.02 Конституційне право; муніципальне право».Київ, 2015.
26. Совгіря О. В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. пос.]/ О.В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. –К.: Юрінком Інтер, 2019. – 556с.
27. Конституційне право України: підручник / [Т.М.Слінько, Л.І.Летнянчин, Ф.В.Веніславський та інші]; за заг. Ред. Т.М.Слінько.- Харків; Право, 2020.- 592 с.

Додаткова література.

1. Батанов О.В. Територіальна громада - основа місцевого самоврядування в Україні: Монографія. - К.: Ін-т держави і права НАН України, 2001.- 260 с
2. Борденюк В. Теоретичні аспекти співвідношення правових актів державного управління та актів місцевого самоврядування // Право України. - 2004. № 11. - С.16-20.
3. Кампо В. Місцеве самоврядування в Україні. - К.: Ін Юре, 1997. - 36с.
4. Кампо В. Європейська модель. До стрибнути чи дозріти ? // Віче,- 2003.- № 2. - С.40-42.
5. Ключковський Ю. Проблеми реформування місцевого самоврядування в Україні // Вибори та демократія.-2005.-№2.-С.89-97.

Тема: Основи національної безпеки та оборони в Україні.

Традиційно вивчення цієї теми потрібно розпочати із засвоєння Поняття та принципів національної безпеки України. Ознайомитись з основними загрози національним інтересам і національній безпеці України. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки.

Слід особливу увагу привернути на суб'єкти національної безпеки України. Загальну характеристику повноважень суб'єктів національної безпеки України: Президента України; Верховної Ради України; Кабінету Міністрів України; Ради національної безпеки і оборони України; міністерств та інших центральних органів виконавчої влади; Національного банку України; судів загальної юрисдикції; прокуратури України; місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування; Збройних Сил України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України.

Немаловажно засвоїти об'єкти національної безпеки України: людина і громадянин, суспільство, держава. Систему забезпечення національної безпеки України. Раду національної безпеки і оборони в системі забезпечення національної безпеки України.

У подальшому студенти засвоюють поняття та основи організації оборони України. Повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, обов'язки посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони.

Варто зосередити увагу студентам щодо вивчення питання підготовки держави та населення до оборони України. Військовий територіальний поділ України.

Семінарське заняття № 25 (2 год.)

Питання для обговорення.

1. Поняття, об'єкти, суб'єкти національної безпеки.
2. Основні принципи національної безпеки в Україні
3. Загальна характеристика воєнного стану в Україні
4. Законодавчі основи забезпечення національної безпеки.

5. Система та основні функції забезпечення національної безпеки України.
6. Поняття, основи та організація оборони Української держави. Територіальна та цивільна оборона України.
7. Збройні сили України.
8. Загальний військовий обов'язок та його законодавче регулювання.

Контрольні запитання.

1. Назвіть основні принципи забезпечення національної безпеки.
2. Дайте визначення поняття надзвичайний стан.
3. Охарактеризуйте основні функції системи забезпечення національної безпеки в усіх сферах діяльності.
4. Яке значення цивільної оборони України?

Реферати.

1. Правовий статус суб'єктів національної безпеки.
2. Територіальна оборона України.

Список рекомендованих джерел;

1. Конституція України URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» № 2411-VI в редакції .від 08.07.2018р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
3. Закон України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII.від 21.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
4. Стратегія національної безпеки України «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ - БЕЗПЕКА КРАЇНИ». Указ Президента України від 14.09.2020 р., № 392/2020. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

5. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України" №121/2021 від 25 березня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>
7. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року "Про Стратегію забезпечення державної безпеки " № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>
8. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року "Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року" № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>
9. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року "Про Стратегію інформаційної безпеки". Затверджено Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>
10. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 червня 2018 р. № 442-р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-%D1%80#Text>
11. Закон України “Про Раду національної безпеки і оборони України” №183/98-ВР від 05.03.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>
12. Кодекс цивільного захисту України. № 5403-VI від 2 жовтня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
13. Закон України “Про боротьбу з тероризмом” № 638-IV від 20.03.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15>
14. Закон України Про Національну гвардію України № 876-VII від 13 березня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>
15. Закон України “Про державну таємницю” №3855- XII від 21.01.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>
16. Закон України “Про дипломатичну службу” №2449-VIII, від 07.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#n373>

17. Закон України “Про захист інформації в автоматизованих системах” №80/94-ВР від 05.07.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94%D0%B2%D1%80/ed200> 40609
18. Закон України “Про Збройні сили України” №1934-ХІІ від 06.12.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>
19. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» 3 квітня 2003 року № 661-ІV від 03.04. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>
20. Закон України “Про інформацію” №2657-ХІІ від 02.10.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
21. Закон України “Про науково-технічну інформацію” №3322-ХІІ від 25.06.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>
22. Закон України “Про оборону України” №1932-ХІІ від 06.12.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>
23. Закон України “Про оперативно-розшукову діяльність” №2135-ХІІ від 18.02.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>
24. Закон України “Про службу безпеки України” №2229-ХІІ від 25.03.1992р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>
25. Закон України “Про розвідувальні органи України” №2331-ІІІ від 22.03.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2331-14>
26. Закон України “Про охорону атмосферного повітря” №2707-ХІІ від 16.10.1992 р. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>
27. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” №1264-ХІІ від 25.06.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
28. Закон України “Про рослинний світ” №591-ХІV від 09.04.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14>
29. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля” №391 від 30.03.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/391-98-%D0%BF>
30. Постанова Кабінету Міністрів України №1052 від 16.12.2015 р. «Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF>

31. Указ Президента України № 874/2019 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 02 грудня 2019 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення енергетичної безпеки». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8742019-30769>
32. Указ Президента України № 921/2019 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 07 грудня 2019 року «Питання міжвідомчої робочої групи з підготовки пропозицій щодо зміцнення обороноздатності держави». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/9212019-31449>
33. Указ Президента України № 923/2019 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 07 грудня 2019 року «Про невідкладні заходи з посилення спроможностей держави у сфері кібербезпеки». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/9232019-31465>
34. Указ Президента України № 47/2017 від 25 лютого 2017 року Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#n2>
35. Указ Президента України № 96/2016 від 15 березня 2016 року Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України».
URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/96/2016>
36. Угода між Державами-учасницями Північноатлантичного Договору та іншими державами, які беруть участь у програмі «Партнерство заради миру», щодо статусу їхніх збройних сил № 994_042 від 02.03.2000 р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_042#Text
37. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
38. Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 3 березня 2022 року № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text>
39. Совгиря О. В. Конституційне право України. Повний курс: [навч. пос.] / О.В. Совгиря, Н. Г. Шукліна. –К.: Юрінком Інтер, 2019. – 556с.
40. Конституційне право України: підручник / [Т.М.Слінько, Л.І.Летнянчин, Ф.В.Веніславський та інші]; за заг. Ред. Т.М.Слінько.-Харків; Право, 2020.- 592 с.

